

Література

1. Історія української мови. Лексика і фразеологія / [В.О. Винник, В.Й. Горобець, В.Л. Карпова та ін. ; ред. кол. В.М. Русанівський (відп. ред.)]. – К. : Наук. думка, 1983. – 744 с.
2. Коваленко Б.О. Стилистично знижена лексика в мові сучасної української публіцистики : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 / Коваленко Борис Олексійович. – Кам'янець-Подільський, 2002. – 182 с.
3. Кузнецова Э.В. О принципах и методах выделения объема семантических классов русских глаголов / Э.В. Кузнецова // Классы и их взаимодействие. – Свердловск : Издательство Уральского университета, 1979. – С. 5–12.
4. Лексико-семантические группы русских глаголов. – Иркутск : Издательство Иркутск унститута, 1989. – 180 с.
5. Стишов О.А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) : [монографія] / О.А. Стишов. – К. : Видавничий центр КНЛУ, 2003. – 388 с.

Стаття надійшла до редакції 23 лютого 2015 року

УДК 81'371(811.161.2, 811.111.2, 811.133.1)

*Олександра Пальчевська
(м. Львів, Україна)*

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИОКРЕМЛЕННЯ ПОНЯТТЯ НАРОДНА МОВА У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЧНІЙ ПАРАДИГМІ

У статті йдеться про виокремлення поняття «народна мова» у межах сучасної лінгвістичної парадигми. Автор приводить, аналізує та систематизує терміни української, англійської та французької мови, що використовуються для позначення цього явища. Зауважується, що різноманітність та диференційність основних семантичних ознак найчастіше є віддзеркаленням історичних

процесів кожного мовного соціуму, що спричиняє загальну міжмовну асиметрію. На думку автора для української мови вважається найпринятнішим термін народна мова. Словосполучення *vernacular language* інтереоризує найзагальніші риси згаданого поняття в англійській мові, у французькій мові в такому контексті актуальним є вираз *langue populaire*.

Ключові слова: поняття, термін, семантика, народна мова, народна лінгвістика, *folk language*, *vernacular language*, *langue populaire*.

В статті йде про те, як виділити поняття народний язык в рамках сучасної лінгвістическої парадигми. Автор приводить, аналізує і систематизує термінологію українського, англійського і французького языка, котрі використовуються для позначення цього явлення. Відзначається, що різноманітність і диференційність основних семантичних ознак зазвичай є відображенням історических процесів кожного языкового соціуму, що викликає загальну міжязыкову асиметрію. По мненню автора для українського языка вважається найбільш прийнятним термін народний язык. Словосполучення *vernacular language* інтереоризує загальні риси згаданого поняття в англійському языке, во французькому языке в такому контексті актуальним є вираження *langue populaire*.

Ключевые слова: понятие, термин, семантика, народный язык, народная лингвистика, *folk language*, *vernacular language*, *langue populaire*.

The article deals with the separation of the concept of «vernacular language» within modern linguistic paradigm. The author gives, analyzes and classifies the terms of Ukrainian, English and French languages used to describe this phenomenon. It is observed that the diversity of basic semantic features is often a reflection of historical processes of each language society, causing total interlanguage asymmetry. According to the author the term народна мова is considered to be the most suitable for Ukrainian language. The phrase vernacular language includes the most common features in English, in French in this context the expression langue populaire is relevant.

Key words: concept, term, semantics, народна мова, folk linguistics, folk language, vernacular language, langue populaire.

У контексті сучасних українських лінгвістичних студій існує чимало неохоплених сфер та неуточнених понять. До останніх відносимо і, ніби зрозумілий з першого погляду, термін «народна мова». Поняття виокремлюється в усіх досліджуваних мовах та, на жаль, можна з повною вірогідністю говорити про його неусталеність. Адже і в українській, і в англійській, і у французькій мовах на позначення останнього використовується цілий ряд синонімічних номінацій, кожна з яких має свої, особливі відтінки значення. Усе це і дозволяє говорити про актуальність такої розвідки.

Метою нашої статті є намагання проаналізувати та розмежувати терміни англійської, української та французької мови, що використовуються на позначення поняття «народна мова». Завданням є виокремлення ключових лінгвістичних характеристик згаданого поняття.

Об'єкт – диференціація поняття «народна мова» у розвідках сфери загального мовознавства та соціолінгвістики українських, російських, британських, американських та французьких дослідників.

У доповіді «Про народну фразеологію» Борис Олександрович Ларін, розмірковуючи над природою та визначенням народної мови, зазначає, що використання поняття «народна мова» варіюється від виокремлення різних проявів мови свого народу (фольклору та діалектів, вищих зразків ораторської та письменницької майстерності) до всього того, що створюється в народних масах, щоб протиставити його книжному, вченому, космополітичному, виявам мови чужого народу в національній мові. Ця двозначність, на думку науковця, призводить до того, що термін «народна мова» не можна вважати науковим [2].

Звісно Б. Ларін не був першопроходцем у цій царині, адже для слов'янського мовознавства ХІХ ст. є характерними розвідки, які описували саме народні прояви мови. Ще Олександр Опанасович Потебня намагався дати визначення «народній мові». У статті «Мова і народність» дослідник приводить значення лексеми *народ*: «Слово народ перейшло від відстороненого значення народження і, можливо, одиничного

значення народжене, людина, до збірних значень великої кількості людей, простонароддя, нації», розглядаючи народ у широкому значенні як націю, намагаючись диференціювати сутність мови, мовознавець розмірковує про неподільність існування нації (тобто народу) та мови. У контексті аналізу фрагментів мовлення російської знаті та простих людей вирізняється судження про те, що відбувається тенденція до витіснення письмової мови народною (національною). Цитуючи В. Даля, О. Потебня говорить про «перемогу» народної мови над книжною [6].

Мовознавець, історик української мови Іван Огієнко у праці «Історія української літературної мови» протиставляє літературну та народну мову. У той же час зауважує, що народна мова є джерелом літературної та літературна впливає на народну. Автор ототожнює народну мову з мовою селян: «Жива народна мова ніколи не йде в ногу з мовою літературною, – ця, остання, все далеко випереджує її. Простий народ, особливо неписьменний чи малописьменний, завжди дуже консервативний у всьому своєму житті, а в тім і в мові; навпаки, інтелігенція в своїй більшості все поступає, а її мова широкими кроками невпинно прямує вперед. Духові потреби селянства звичайно невеликі, і їх легко задовольняє жива говіркова мова; зовсім не те в духовім житті інтелігенції: її культурні потреби окремих широко розвинених одиниць – учених, поетів, письменників – вимагають глибоко й тонко розвиненої мови. Культурна різниця поміж духовим життям селянства і його інтелігенції завсіди є й мірило різниці мови народної від мови літературної» [5].

Микола Сергійович Трубецький, російський лінгвіст початку ХІХ ст., у праці «Загальнослов'янський елемент в російській культурі» розмежовує два поняття: мова народна та мова літературна. М. Трубецький твердить, що будь-яка літературна мова розвивається із народної та знаходиться під її впливом. У той же час дослідник зауважує, що літературна та народна мова не співпадають та розвиваються кожна своїм шляхом. У праці виділяються спільні та розбіжні риси обох видів мови. До спільних мовознавець відносить принцип

диференціації, яка за певної специфікації притаманна і народній мові і літературній; принцип географічний (диференціація за місцевостями); принцип спеціалізації (диференціація за видами спеціального застосування мови). У літературній мові відбувається переважання принципу спеціалізації над принципом географічної диференціації і, навпаки, у народній домінуючу роль займає географічний принцип – між мовленням окремих професійних чи побутових груп (землеробів, рибалок, мисливців і т. п.) завжди існують певні відмінності, але, за твердженням автора статті, вони не є настільки помітними як відмінності між говорами окремих місцевостей. Домінантна роль у сферах використання літературної мови належить її мовцю, представнику освіченого суспільного прошарку, ступінь культурного рівня якого визначає відсоток використання літературних норм у стосунку до народних так само як і розмовних літературних слів у повсякденному спілкуванні. Основним явищем в еволюції народної мови визнається його дрібнення та розпад на діалекти. Словник народної мови уявляється мовознавцем як недостатній для вираження усіх відтінків літературної мови, а синтаксис народного мовлення – не достатньо гнучким, щоб задовольнити вимоги літературної стилістики [8].

С. Єрмоленко, сучасний український мовознавець, висловлює твердження про обов'язковість народно-розмовної основи у літературній мові: «Історія літературної мови – це різні за тривалістю й активністю періоди взаємодії опрацьованої, унормованої мови розвиненого письменства з глибокою народно-розмовною основою. Під народно-розмовною основою розуміємо: 1) власне діалектне мовлення, 2) літературне мовлення в проекції соціально-професійній і географічній (територіальній)» [1]. У такому випадку, можна говорити не про опозицію народна мова VS літературна мова, а про включення елементів народно-розмовної мови до літературної, їхню стандартизацію.

Білоруський соціолінгвіст Н. Мечковская використовує термін *загальнонародна мова*. Вона вважає, що така мова не є однорідною, її соціальна структура включає в себе

професіоналізми, жаргони, просторіччя, кастові мови та типи комунікативних ситуацій певного суспільства, діалекти, літературну мову [3, с. 27, 37].

У словнику соціолінгвістичних термінів розмежовано два поняття *народна мова* та *народно-розмовна мова*. Так, *народна мова*, на думку авторів словника, це – по-перше, найпоширеніший, загальноживаний різновид цієї мови, мова усного спілкування, яка об'єднує наріччя, діалекти, говірки, як правило, не являє собою цілісного моноліту з суворими і єдиними для всього народу орфоепічними, граматичними і лексичними нормами. Як термін, зазвичай, вживається у випадках коли складно говорити про ступінь нормативності національної мови. По-друге, це – мова усної народної творчості, яка має більш-менш наддіалектний характер. *Народно-розмовна* ж мова диференціюється як сукупність різних форм існування мови (крім таємних мов), що представляє собою альтернативу літературній формі. За ступенем поширеності розмовну мову поділяють на: а) загальнонародно-розмовну і б) локалізовано-розмовну, або діалектну. З точки зору соціолінгвістики територіальні діалекти і просторіччя слід винести за межі народно-розмовної форми і вважати особливими, самостійними формами існування мови [7, с. 137].

В англомовній лінгвістичній термінології стосовно описаного вище явища української / російської мови зустрічаємо декілька термінів: *Folk Language*, *Rustic Speech*, *Ordinary Language*, *Vernaqualar Language*.

Термін *Folk Language* використовується представниками достатньо нового мовознавчого напрямку – *народної лінгвістики* (*Folk Linguistics*), предметом якого є знання чи судження про мову притаманні широкому загалу [16].

Лексема *folk* (народ) тут уживається на позначення тих, хто є непрофесіоналами у певній дослідницькій сфері. Лексема не позначає сільського, неосвіченого населення, так званих примітивних, ізольованих, маргінальних меншин, групи або особи з нижчим соціальним статусом.

Представники цієї лінгвістичної течії виокремлюють поняття *Folk Language* (*народна мова*), *Folk Phonology*

(народна фонологія), *Folk Semantics* (народна семантика), *Folk Pragmatics* (народна прагматика). Розвиваючи думки представників цієї школи, Гюнтер Раден конструє так звану модель народної мови. Поняття «мова» не є первинним концептом, а, як правило, виведене з надбазисних понять в рамках мовного фрейму. У статті німецького дослідника проаналізовано як поняття артикуляції метонімічно використовуються в різних мовах підмінюючи поняття процесу мовлення і мови [17]. Слушно, що такі підміни та їхні метафоричні утворення втілюють наївне уявлення про мову, яке може розглядатися як «народна модель мови». У такій спрощеній моделі наше розуміння процесу мовлення та мови як такої зводиться до артикуляції і невеликого набору органів мовлення.

Та, на жаль, основна увага таких студій сконцентрована лише на дослідженні уявлень про мову нефахівців та вербальної реалізації семантико-тематичної сфери «мовленнєва діяльність». У 2012 році в м. Санкт-Петербург відбулася конференція «Народна лінгвістика: погляд носіїв мови», матеріали якої побачили світ у 2014 році. Окрім згаданих вище тем, увага дослідників приділялась також явищу народної етимології, міфологізації мови, деяким етнолінгвістичним концептам та діалектним виявам мови [4].

Термін *Folk Speech* (народне мовлення) використовується Федеріком Дж. Касседі у статті «Мовні зміни притаманні народному мовленню США» (*Language Changes Especially Common in American Folk Speech*). Тобто йдеться не про явище народної мови як таке, а про так зване «розмовне мовлення американського народу», у формуванні якого істотну роль відіграли мови різних етнічних груп, що географічно та історично співіснували на території США. Автор притримується постулату, що мова постійно змінюється. Як у нормативній так і ненормативній лексиці відбуваються певні зміни фонетичних форм та синтаксичних структур. Такі зміни виникають непередбачено, хоча й відповідають процесу розвитку суспільства. Найчастотнішими вони є у використанні «народної мови» аж до того моменту, коли вони

стають характерною ознакою «народної мови». Федерік Дж. Касседі виокремлює чотири основні типи змін, які виникають у народній мові: форми слова, граматичні, дериваційні, фонетичні [12].

У 1913 році виходить книга Елізабет Мері Райт, де *Rustic Speech (сільська мова)* розглядається як мова сільського населення, діалекти та народно-поетична мова. Авторка демонструє вплив літературної мови на сільську мову та навпаки, проводить аналіз запозиченої лексики в тогочасних діалектах Великобританії. Основною диференційною рисою такої мови вона вважає її поетичність для підтвердження чого аналізує широкий пласт обрядової лексики, лексики мотивованої народною етимологією та віруваннями [18].

У понятті *Ordinary Language (звичайна мова)* імплікуються смисли дивна, поетична, національна, іноді архаїчна мова. Сюди ж відносяться значення «мова звичайних людей», просторіччя та діалекти, повсякденна мова етнічних груп. Лінгвісти вважають, що така багатозначність виникає через властиву *звичайній мові* неточність і ненауковий характер, а також не усталеність термінів *етнічна група* та *домінуюча група* [14].

Vernacular Language (народна мова) – звичайна, повсякденна мова конкретної спільноти. Термін *Vernacular Language* найчастіше протиставляється літературній мові. *Vernacular Language* конкретного співтовариства розглядається як звичайна мова, яка використовується членами тієї чи іншої громади та помітно відрізняється від нормативної мови. Найчастіше термін використовується американськими лінгвістами в контексті європейських мовних розвідок, де, на їхню думку, найпоширенішим предметом дослідження була літературна, нормативна мова, а ненормативні форми народної мови ігнорувалися, за винятком вивчення регіональних діалектів, для чого використовувалось мовлення літніх сільських жителів у той же час, коли мовлення молодших реципієнтів, так само як і міських реципієнтів, ігнорувалося [13]. Інтерес до народних мовленнєвих форм виник упродовж ХХ ст., що стало набагато помітнішим із

розвитком соціолінгвістики в 1960 році. Сьогодні такі студії набувають усе більшої актуальності та використовують поряд соціолінгвістичними методи когнітивної лінгвістики та психолінгвістики. Найвизначнішими розвідками такого типу є дослідження народних форми англійської мови для яких британські соціолінгвісти Джим і Леслі Мілрой використали трохи жартівливий термін *Real English* [15].

У французькій лінгвістиці побутують поняття *langue populaire* та *français populaire*. Традиційно, *français populaire*, у першу чергу, розглядається як соціолект – нестандартизована мовна форма, що існує в Парижі, властива групам з низьким соціально-економічним статусом, серед людей менш схильних до використання літературної мови. Французька мова паризького робітничого класу протиставляється мові освіченої буржуазії. Для граматистів лексема *populaire* асоціюється з народом і *народна мова* розглядається як мова «притаманна народу», що включає так звані «сільські» та «міські» діалекти.

Прикметник *populaire*, за свідченням французького дослідника Шарля Бруно, може характеризувати як мову, якою розмовляє народ, так і мову, яка відповідає його ментальності та його смакам, коли йдеться про літературні твори [11, с. 238]. *Народна мова* особливо відзначається своєю лексикою, яка є дуже різноманітною [11, с. 239]. Автор вважає, що, загалом, дуже складно визначити межі народної мови. У період розквіту лінгвістичних студій у Франції (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) загальний вираз *langue populaire* поступається у роботах фахівців більш точним термінам: *місцеві говірки (parlers locaux)* або *патуа (patois)* (ізольовані або згруповані у діалекти), *технічні мови та жаргони (langues et argots techniques)*, *спеціальні мови (langues spéciales)* т. п. Також вираз *langue populaire* часто використовують при дослідженні літературних творів для позначення певної кількості лінгвістичних явищ особливого характеру, які мають певні невідповідності з загальноприйнятою писемною мовою [11, с. 249].

Перша згадка про *français populaire* датується початком ХХ ст., де вона асоціювалася з діалектами та регіональними

мовами [10]. У 1920-х рр. так називався певний соціолект у Парижі. У середині ХХ ст. лінгвісти починають зазначати суперечливість терміну, відсутність встановленої соціальної групи, мова якої могла б відповідати цьому явищу. Вираз *français populaire* є взаємозамінним з великою кількістю інших, часто опозитивних термінів «*patois*», «*langue*» / «*langage*»/ «*parler populaire*», «*français non-standard*»/ «*ordinaire*»). Як слушно зауважує Міхаель Абекасис, поняття *français populaire* більше не співвідноситься з певною соціо-економічною групою та існує у вигляді реліктових форм лінгвістичного апарату [9].

Отже, можна постулювати, що попри розбіжність назв та своєрідність внутрішньої форми, поняття *народна мова* існує у трьох досліджуваних мовах, не є усталеним на сьогодні. Різноманітність та диференційність основних семантичних ознак найчастіше є віддзеркаленням історичних процесів кожного мовного соціуму, що спричиняє загальну міжмовну асиметрію. Для української мови вважаємо найприйнятнішим термін *народна мова*. Словосполучення *vernacular language* інтереорізує найзагальніші риси згаданого поняття в англійській мові, у французькій мові в такому контексті актуальним є вираз *langue populaire*. Перспективним вважаємо виокремлення рис притаманних згаданому поняттю в кожній мові.

Література

1. Єрмоленко С.Я. Народно-розмовна традиція в літературно-художньому мовленні (на матеріалі сучасної української прози) / С.Я. Єрмоленко, М.Г. Гримич // Питання мовної культури. – 1967. – Вип. 2. – С. 14–32.
2. Ларин Б.А. О народной фразеологии / Б.А. Ларин // История русского языка и общее языкознание. – М. : Просвещение, 1977. – С. 149–162.
3. Мечковская Н.Б. Социальная лингвистика : пособие [для студентов гуманитарных вузов] / Н.Б. Мечковская. – М. : Аспект Пресс, 1996. – 207 с.
4. «Народная лингвистика»: взгляд носителей языка на язык : Тезисы докладов международной научной конференции, 2012. – СПб. : «Нестор-История», 2012. – 19–21 ноября. – 100 с.

5. Огієнко І. Історія української літературної мови / Огієнко І. – К. : Наша культура і наука, 2004. – 436 с.
6. Потебня А.А. Язык и народность / А.А. Потебня // Мысль и язык : полное собрание сочинений. – К. : Государственное издательство Украины, 1926. – Т. 1. – С. 173–206.
7. Словарь социолингвистических терминов / [ред. В.Ю. Михальченко]. – М. : Российская академия наук. Институт языкознания. Российская академия лингвистических наук, 2006. – 312 с.
8. Трубецкой Н.С. Общеславянский элемент в русской культуре / Н.С. Трубецкой // Вопросы языкознания. – М. : Наука, 1990. – № 2. – С. 121–140.
9. Abecassis Michaël Le français populaire : a valid concept? / Michaël Abecassis // Marges Linguistiques (La revue électronique gratuite en Sciences du Langage). – Saint-Chamas : M.L.M.S. – № 6. – [Ressource électronique]. – <http://www.marges-linguistiques.com>.
10. Bauche H. Le Langage populaire, grammaire, syntaxe et dictionnaire du français tel qu'on le parle dans le peuple de Paris / H. Bauche. – Paris : Payot, 1946. – 231 p.
11. Bruneau Charles Langue Populaire / Charles Bruneau Volume 9. – Paris : Les belle lettres, 1957. – PP. 238–249.
12. Cassidy Frederic G. Language Changes Especially Common in American Folk Speech / Frederic G. Cassidy // Dictionary of American Regional English – [Electronic resource]. – <http://www.daredictionary.com/page/languagechanges>.
13. Cheshire Jenny Taming the Vernacular : Form Dialect to Written Standard Language / Cheshire Jenny, Cheshire Stein. – London : Longman, 1997. – 272 p.
14. Fearon James D. Ordinary Language and External Validity : Specifying Concepts in the Study of Ethnicity / James D. Fearon, David D. Laitin // Laboratory in Comparative Ethnic Processes – [Electronic resource]. – Режим доступа : <http://www.yale.edu/macmillan/ocvprogram/licep/2/fearon/fearon-laitin.pdf>.
15. Milroy James Real English : the Grammar of English Dialects in the British Isles / James Milroy, Lesley Milroy. – London : Routledge, 1993. – 384 p.

16. Niedzielski Nancy A. Folk Linguistics / Nancy A. Niedzielski, Dennis Preston // Trends in Linguistics (Studies and Monographs 122). – Berlin : Walter de Gruyter, 2000. – 375 p.

17. Radden Günter. The folk model of language / Günter Radden. – [Electronic resource]. – Режим доступу : www.metaphorik.de/01/radden.pdf.

18. Wright E. M. Rustic Speech and Folk-lore / Elizabeth Mary Wright. – London, Edinburgh, Glasgow, New York, Toronto, Melbourne, Bombay : Humphrey Milford Oxford University, 1913. – 342 p.

*Статтю рекомендовано до друку
кандидатом філологічних наук, доцентом
кафедри іноземної філології і методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»
Летючою Л.П.*

Стаття надійшла до редакції 27 лютого 2015 року

УДК 82-312.1

*Сергей Потапенко
(г. Нежин, Україна)*

КОГНИТИВНАЯ РИТОРИКА АНГЛОЯЗЫЧНОГО МЕДИА-ДИСКУРСА: ЖАНРОВАЯ ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ ТЕКСТОВ

Застосування когнітивної риторики англомовного медіа-дискурсу для зіставлення організації текстів двох жанрів – виступів і присвячених їм новин – виявило, що композиція перших більшою мірою підпорядкована інтенції творця промови, а другі орієнтовані на суспільну локалізацію реципієнта. Встановлено, що номінативні одиниці категоризують головну ідею на різних рівнях узагальнення двома головними тактиками: суперординатно-базовою і базово-суперординатною, що продемонстровано на прикладі зіставлення